

5. A szentélyboltozat keleti záróköve

A falu nagy része a XV. század harmincas éveitől a Bátori család tulajdonában volt, s még a XVI. század közepén is majdnem teljes mértékben e család birtokolta.¹¹ Miután a település ismert kisebb birtokosai közt – egyetlen példától eltekintve – nem tudunk a Gutkeledek sárkányfogas címerét használó családról, legalábbis

a boltozat bizonyosan, de lehet, hogy az egész középkori templom a Bátoriak donátorságának köszönheti felépültét.¹²

A felmérés Gilyén Sándor (1. sz.) munkája (KÖH Tervtár, ltsz.: 8198), a felvételeket Mudrák Attila (2–6. sz.) készítette.

6. Konzol a szentély északkeleti sarkában

JEGYZETEK

¹ MMT X.: 325. (Gergelyffy András); NÉMETH 2008. 205–206.

² A templomra ld.: MMT X.: 325–328.; OLTAI 1983. 92–93.

³ Kiss K. 1878. 887.; MMT X.: 325.

⁴ MMT X.: 326., 211. kép. Ennek az ablaknak belül még csúcsíves a bélletzáradéka, és eredeti, kő ablakkönyöklőjének nyugati fele töredékeiben látható. A könyöklő enyhén homorú kialakítású, ahogy az a déli ablak feltehetően szintén középkori könyöklőjén is érzékelhető.

⁵ Az északi falon lévő pajzs felülete nincs meszelve, rajta a szélekig kifutó szárú, festett András-kereszt látható vöröses alapon. Különböző színű, talán középkori festésmaradványokat a másik, boltindítást díszítő pajzs, az alább szóba kerülő fejeken és a bordákon is lehetett korábban érzékelni, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 25894.

⁶ A címerábrát a vastag mészréteg alatt ma már alig lehet sejteni, de korábban kivehető volt, ld.: MMT X.: 326.

⁷ A hevederív záradékának mindkét oldalán, ott, ahová utóbbi esetben a bordák csatlakoztak, nem simára faragott, hanem sérült felületek

sejthetők a meszelésrétegek alatt. Az eredeti kialakítást mindenesetre csak falkutatással lehetne egyértelműen eldönteni. A szentély két fülkéjének, a bordák profiljának és a boltozat további részleteinek felmérését ld. KÖH Tervtár, ltsz.: 17505.

⁸ A Sárkányrendre ld.: *Zsigmond király* 1987. I.: 148–179. (Lővei Pál) – a vámosoroszi címer említése uo.: 156.

⁹ Pozsonyra ld.: FIALA 1969. 25–28., VII/2. kép; a boltozatforma hazai elterjedésére ld.: CSÁSZÁR 1988. 127.

¹⁰ E két megoldás hazai megjelenésére ld.: PAPP 2005. 89.

¹¹ NÉMETH 2008. 205–206.; MAKSAY 1990. II.: 734.

¹² Az 1549-es adójegyzékben Bátori András mellett a falu minimális részét birtokoló Kun László is feltűnik, akinek a családja szintén a Gut-Keledek címerábráját használta (CSERGHEŐ 1891. 9–15., képtábla: No 31., 37., 44.). Miután azonban a család korábbi birtoklásáról nincsen adatunk, és László része a településből Bátorióhoz képest elenyésző volt, ráadásul arról sem tudunk, hogy használta volna a Sárkányrend jelvényét, aligha jöhet szóba a templom kegyuraként, ld.: MAKSAY 1990. II.: 734.

Túrricse, református templom

A középkorban két részből, Bel- és Külricséből álló, a szatmári Erdőháton fekvő falu közvetett adatok alapján a XIII. század közepén már létezett. Templomáról az egyetlen középkori említés 1500-ból való: egy birtokbecsűben torony nélküli, kőből (azaz tartós anyagból) készült, temetővel rendelkező épületként említik.¹

A jelenlegi, kisméretű és keletelt templom lényegében középkori formáját mutatja.² Téglalap alaprajzú hajójához fél-fél falszélességnivel keskenyebb, a nyolcszög öt oldalával záródó szentély csatlakozik. A szentélyt északról egykor sekrestye kísérte, melynek kiterjedését és bizonyos részleteit ásatással és falkutatással tisztázták.³ A templomnak sem a hajóját, sem a szentélyét nem erősítették kívül támpillérekkel, csupán a hajó nyugati sarkain jelenik meg egy-egy átlós elhelyezkedésű, a lábazatnál alig magasabb, gúlában végződő és kerékvetőre emlékeztető tömb.⁴ Az épület alapozása törtkőből, felmenő falai téglából készültek, bizonyos szerkezeti elemeit pedig faragott kövekből építették.⁵

A templomon ma is körbefut a középkori, téglából épült lábazat, melynek egyszerű rézsút mutató párkányát

1. A templom délről

úgy alakították ki, hogy két visszaugratott téglasorra vonatkoztatva hordtak fel.⁶ A hajó északkeleti sarkánál, a fal felső részén előkerült egy átlósan elhelyezett téglából rakott, rövid szakasz, amely fogrovatos párkányra emlékeztetett.⁷ Az eredetileg nagyjából fél méterrel alacsonyabb falú szentély koronázópárkányáról nem maradt fenn információ. A hajó nyugati homlokzatát egyedül a középtengelyében álló ajtó bontja meg, melynek két oldalán a lábazat rézsús párkánya merőlegesen befordul a föld felé. A kőkeretes kapu profilja a nyílás felé kímataból, negyedpálca- és lemeztárgból áll, a profil alul mindkét oldalon a nyílás felé befordulva végződik. A kapu szemöldökköve összetett ívű, két szélső részének negyedkörívét közepén háromszögű, felfelé kiugró forma kapcsolja össze. Az ívek és a háromszög csatlakozási pontjainál a profil teljes szélessége átmetsződik egymáson. A hajó déli falát két vékony, téglából falazott és rézsús béllettel kialakított, íves lezárású ablak tagolja, s ugyanilyen látható a szentély déli falának keleti felén is. Az ablakok nyílása némileg ugyan át lett alakítva – kiszélesítettek őket, és könyöklőjüket megemelték –, de ettől eltekintve középkori formájukat őrzik.⁸ A kutatás szerint Túrricsén is ugyanazt az építéstechnikai eljárást alkalmazták, mint Szamosbecsen és Nagyszekeresen, azaz az ablakoknak és a hajó nyugati ajtajának a helyét kihagyták, s legalábbis részben a fal megépítése után, utólag alakították ki őket.⁹ A hajó északi fala tagolatlan, ahogy a szentély záradékrésze is, utóbbit csak a déli falon keresztül világítja meg a már említett egyetlen ablak.¹⁰ A sekrestye keleti fala a szentély északkeleti, nyugati fala a hajó északkeleti sarkához csatlakozott. A szentély északi falán előkerült a sekrestye dongaboltozatának vállrésze és szentélybe vezető ajtaja is.¹¹

A hajó belsejében nincsen középkori részlet. A templom diadalívét valamikor az újkorban elbontották, a kutatáskor csak a nyomait sikerült megtalálni.¹² A szentély északi falán ekkor került elő a sekrestye kőkeretes ajtaja. A keret a vállvonaltól élszedett, számráható szemöldökkövének profilja rézsúbe metszett félhomorlat. A számráható felül élszedett profilú, négyzetes lezárás keretezi,

2. A hajó nyugati ajtaja

melynek közepén az ív csúcsa túlfut. A szentély északkeleti falán feltárták az álló téglalap alakú szentségfülkét, egykori, feltételezhető kőkeretéből azonban nem maradt fenn semmi. A déli fal keleti szakaszán szegmensíves lezárási ülőfülke is előkerült.¹³ A szentélyt egykor bordás boltozat fedte, melynek lefaragott indításait megtalálták, közelebbi formájára vonatkozóan azonban semmilyen információ nem áll a rendelkezésünkre.¹⁴

A kutatások alapján a templom a szerkezeti elemeivel együtt egyetlen periódusban épült.¹⁵ Miután korábbi épültre utaló nyomok nem kerültek elő, az 1500-as forrás *terminus ante quem*-ként vonatkoztatható a ma álló építményre.¹⁶ Hogy mennyivel keletkezhetett 1500 előtt a templom, leginkább a nyugati kapu formái alapján határozható meg. Ezen az alapvetően gótikus szerkezetű kapukereten reneszánsz megoldás is feltűnik: kímátagos profilja, amely alsó végén merőlegesen befordul a nyílás felé.¹⁷ A helyszínt és az épület jelentőségét figyelembe véve mindaz az 1500 előtti néhány évre korlátozza a datálást.¹⁸

A falu a XV. század második felében, de még a XVI. század közepén is a váradi püspök, illetve káptalan és a Várdai család tulajdonában volt.¹⁹ Miután a fent említett 1500-as birtokbecsű az elhunyt Várdai László leánya, Judit részére készült, a templom közvetlenül ezt megelőző építését leginkább ennek a családnak lehet tulajdonítani.

A felvételeket Kollár Tibor (1.) és Papp Szilárd (2.) készítette.

JEGYZETEK

¹ NÉMETH 2008. 248–249. A birtokbecsűt ld.: DL 20991.; MMT X.: 191–192., 48. jegyzet – itt 1501-es évszámmal (Entz Géza).

² Az épületre ld.: MMT X.: 323–325. (Gergelyffy András); CABELLO 2002. 146–148.; CABELLO 2007. 79–86.; ld. továbbá a Juan Cabello vezetésével 2001-ben végzett épületkutatás dokumentációját, KÖH Tervtár, ltsz.: 41944.

³ CABELLO 2007. 84.

⁴ E tömbök a hajó falaival együtt épültek, és felettük a falsarkokon nem jelentkező utólag lefaragott felület, ld.: KÖH Tervtár, ltsz.: 41944.

⁵ KISS K. 1878. 703.; CABELLO 2007. 84.

⁶ KÖH Tervtár, ltsz.: 41944.

⁷ CABELLO 2002. 146.; CABELLO 2007. 84.; KÖH Tervtár, ltsz.: 41944.: „A hajó északkeleti sarkánál [...] a feltehetően fogrovatos főpárkány felismerhetlenségig szétvessett rövid, mintegy 40 cm hosszan húzóód szakaszát bontottuk ki. Annyit azonban megállapíthattunk, hogy a téglákat eredetileg sarkával kifelé helyezték el.”

⁸ CABELLO 2002. 146.; CABELLO 2007. 84–85.

⁹ CABELLO 2007. 85., 30. jegyzet; KÖH Tervtár, ltsz.: 41944. A kutatás során nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy az ablakoknál eredetileg használtak-e köelemeket. Mindenesetre a béltek egy részének későbbi kialakítását leginkább a faragott rétegkövek és a mérmű utólagos behelyezése indokolhatja.

¹⁰ A szentélyzáradékok ablakra utaló nyomokat sem találtak, ld.: CABELLO 2002. 146.

¹¹ CABELLO 2007. 83–85.

¹² CABELLO 2007. 83.

¹³ CABELLO 2007. 85.

¹⁴ CABELLO 2002. 147.; CABELLO 2007. 83., 85.

¹⁵ CABELLO 2007. 84.

¹⁶ Teljes mértékben nem zárható ki, hogy az 1500-as adat e templom feltételezhető előzményét említi, amelynek vagy a korlátozott kutatás miatt, vagy azért nem kerültek elő a maradványai, mert máshol állt. Ennek az esetnek azonban igen csekély a valószínűsége.

¹⁷ A kapu ritkaságnak számító, megtört ívének formája végső soron Angliából származik (FISCHER 1964. 35–36., 58. jegyzet). Magyarországon a kassai Szent Erzsébet-templom nyugati, középső kapuján tűnik fel 1400 körül (TÓTH S. 1993. 125., 21. kép). A kaput nem csak megtört vonalú záradékvé, de profiláthatásai miatt sem lehet reneszánsz szerkezetként jellemezni. Összképét ugyanis ezek a részletek sokkal inkább meghatározzák, mint kímátagos profilja. A sekrestye nyilvánvalóan ugyanabban a műhelyben készült ajtókeretén nem jelenik meg reneszánsz forma, vö.: MMT X.: 191. (Entz Géza); CABELLO 2002. 147.; CABELLO 2007. 85.

¹⁸ A reneszánsz kőemlékek igen szűk körben való elterjedésére 1490 előtt ld.: MIKÓ 2009. 59–60. Figyelemreméltó a hajó főpárkányának állítólag *fogrovatos* kialakítása, amely a román kori építészetben tipikus volt, s még a XIV. században is kimutatható, de 1500 körüli példáját nem ismerjük.

¹⁹ MAKSAY 1990. II.: 737.; CABELLO 2007. 80.; NÉMETH 2008. 248–249.